

PANAIT ISTRATI ȘI RELAȚIA DINTRE BIOGRAFIE ȘI LITERATURĂ

Panaït Istrati and the Relation between Biography and Literature

Drd. PĂPAI (BALÀZS) Réka Katalin
Universitatea „Petru Maior” din Târgu Mureș

Abstract: Many literary critics have seen in Panaït Istrati a writer whose biography would have entirely been absorbed by literature. When the man, Panaït Istrati began to tell the story of the tumultuous and adventurous existence, life has become the most important work. Considering the fact that he transferred his existence in literature, Istrati has been virtually dispossessed by a biography. He invented a fictional character, Adrian Zografî, who has passed through many of his experiences of the past and has retained all the powers of an omniscient author, the text marking the distance between real life and the story, between existence and writing, between biography and literature. Through this paper we wish to emphasize that in Panaït Istrati's case, between biography and literature there is an intercourse of competition and adversity.

Keywords: Panaït Istrati, fictional character, omniscient author, competition, adversity.

Operele lui Panaït Istrati constituie reverberația propriei biografii și ideologiei. Această comunicare are scopul de a pune în evidență relația strânsă dintre realul trăit și cel scris. Este de menționat faptul că la Panaït Istrati realul trăit îl acoperă câteodată pe cel scris. Opera nu întregeste agitata viață a lui Panaït Istrati ci trăiește ea însăși, prin mai multe aspecte, ca realitate estetică de sine stătătoare. Despre acest scriitor putem afirma că scriindu-și opera, el nu a ieșit niciodată din viață, ci din contră, a început să scrie din viață, aducând astfel, simplitatea și adevărul vieții nealterate. Viața din care s-a inspirat a fost o viață excepțional de serioasă, o viață grea, una de suferință, de luptă, așa cum e viața în momentul în care e supusă în mod elementar legii numită „lupta pentru a trăi”. Înainte de a ne accentua pe relația dintre biografie și literatură, trebuie să pornim de la relația dintre artă și viață. În măsura în care între aceste două noțiuni ulterioare s-ar afla semnul egalității, arta în viziunea scriitorului, „nu-i decât o viață fictivă, a cărei pierdere nu provoacă niciodată drame, în timp ce viața adevărată fiind foarte bogată în drame, pentru ea pierderile sunt în mod diferit nereperabile.”¹ În opera intitulată *Biroul de*

---

¹ Panaït Istrati, Mihail, București, Editura Albatros, 1996. p. 122.

plasare, ni se aduce la cunoștință că arta „nu e viață fotografiată”² ci e ceva mai mult decât viața însăși. Chiar dacă viața nu poate fi întotdeauna redată de către artă, totuși arta este în stare „de a mări sau de a micșora viața”³. Pe ici, pe colo, spune Istrati, există sclipiri geniale care ne fac uneori să credem că ne aflăm în față cu aidoma, dar astea rămân numai sclipiri, tot restul e o presupunere mai mult sau mai puțin fericită. În opera autobiografică, intitulată *Sotir*, arta este numită o „valoare fictivă”⁴, care are sens numai în cazul în care se sprijină pe valorile reale ale vieții. Despre scrisul lui Panait Istrati putem afirma că acesta răsfrânge accentul dramatic al omului în luptă cu viața, adesea încercând să o domine, dar întotdeauna i-a împrumutat ritmul, dramele și suferințele. A fost natural, necontrafăcut în purtare și în scris, redând în operă sinceritatea îndurerată a unui om pe care viața a putut să-l înfrângă, fără însă a-i anula omenirea.

Intenția noastră în această comunicare este aceea de a analiza acele părți ale operei istratiene în care autorul ne vorbește despre sine, realizând o sinteză deosebită a eului său dar oferindu-ne în același timp și o viziune asupra lumii. Panait Istrati a început să scrie având ca scop evocarea vieții sale fie în ramele unui roman-ciclu, fie prin povestiri și scrisori. Cât despre literatura lui Panait Istrati, aceasta poate fi considerată în sens mai larg, una autobiografică. În ea este vorba fie despre sine, fie despre alții, dar toți oameni lângă care a trăit. În cărțile sale din noua serie a operei sale, Panait Istrati face autobiografie și biografie în proporție de 90%. Ca într-un film aievea se desfășoară pe dinaintea ochilor cititorilor secvențele vieții sale de om și de artist. În felul acesta, cărțile sale poartă amprenta sincerității cuceritoare a faptului trăit, grupându-se în cele două cicluri mari : *Povestirile lui Adrian Zografi* și *Viața lui Adrian Zografi*. Referindu-se la acest Adrian, eroul literar în care s-a întruchipat pe el însuși, scriitorul constată pe bună dreptate că „istoria vieții lui e mai curând un film episodic decât un roman, mai ales că faimoasa psihologie e cu totul absentă”⁵.

Este deosebit de important faptul că în operele lui Panait Istrati elementele autobiografice se îmbină cu cele fictive. Înainte de a prezenta discursul autobiografic istratian, dorim să elucidăm noțiunile de autobiografie și autoficțiune. În opera intitulată *Pactul autobiografic*, Philippe Lejeune consideră că definiția autobiografiei implică intervenția unor elemente ce țin de categorii diverse, precum : forma limbajului, subiectul tratat, situația autorului și poziția

---

² Panait Istrati, Biroul de plasare în *Viața lui Adrian Zografi*, București, Editura Minerva 1983, p.175.

³ Panait Istrati, Samoilă Petrov în *Amintiri, Evocări, Confesiuni*, București, Editura Minerva, 1985, p.255.

⁴ Panait Istrati, *Sotir* în *Viața lui Adrian Zografi*, București, Minerva, 1983, p. 482.

⁵ Panait Istrati, Prefața la *Viața lui Adrian Zografi* sau mărturisirile unui autor din vremea noastră, București, Editura Minerva, 1983, p.13.

naratorului și, nu în ultimul rând, contractul de identitate sau pactul autobiografic. Așadar, autobiografia, „rezultat al unei detașări lucide și distanțări în timp, care permite depășirea contradicțiilor de moment prin construirea elaborată a unui personaj care să ordoneze materia realului, potrivit unei idei auctoriale”⁶ constituie o „povestire retrospectivă în proză, pe care o persoană reală o face despre propria existență, atunci când pune accent pe viața individuală, îndeosebi pe istoria personalității sale”⁷ sau, în altă accepție, reprezintă „povestea vieții celui care o relatează, de obicei o personalitate care a marcat epoca sa printr-o realizare deosebită ; în acest fel, autobiografia include și o privire asupra vieții mai largi dintr-un domeniu de activitate propriu autorului”⁸.

Diferitele încercări de definire a genului autobiografic reunesc aceste puncte de vedere multiple, insistând asupra proiectului autorului de a cuprinde și de înțelege propria viață în totalitatea ei ; sunt puse în evidență ideea de construcție, de unitate, de „sinteză a eului”, precum și intenția de „a transmite o viziune asupra lumii”⁹. Examinând conținutul definițiilor autobiografiei, conchidem că pot fi identificate în interiorul lor mai multe segmente de conținut : funcția primordială este cea cognitivă, având un caracter inițiativ ; reprezintă consecința unui veritabil cult al adevărului ; este mai puțin invocația unei imagini ideale și mai degrabă evocarea unui eu care își caută fără încetare propria identitate. Este deopotrivă un document, o scriere cu caracter depozițional în care ecourile lumii se întâlnesc cu subiectivitatea celui care se scrie pe sine la modul cel mai propriu ; se presupune astfel o identitate între eul naratorului și cel al autorului.

Funcția de bază a textului autobiografic este cea cognitivă ; el are un caracter inițiativ și vizează, mai ales, o descriere antropologică, în viziunea lui Philippe Lejeune, având, în același timp, rolul de a stabili o comunicare, de a transmite un mesaj. Fiind o formă a povestirii, autobiografia pune, cu mai multă acuitate decât celelalte scrieri personale, problema tipului de comunicare și cea a raportului continuu care există între subiectiv și obiectiv, între narator și cititor. O autobiografie, oricât de reală ar fi, implică abateri de la real, acestea fiind datorate agentului povestirii, care în mod natural, devine neconținut altul.

---

⁶ Vasile Nicorovici, *Autentismul*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, , 1984, p.171.

⁷ Philippe Lejeune, *Pactul autobiografic*, București, Editura Univers, 2000, p.12.

⁸ *Dicționar de termeni literari*, coord. Mircea Anghelescu, București, Editura Garamond, p. 29.

⁹ Philippe Lejeune, *L'Autobiographie en France*, Paris, Collin, 1979, p. 128.

Atunci când numele personajului este identic cu cel al autorului, posibilitatea ficțiunii este exclusă, afirmă teoreticianul francez. Autoficțiunea, afirmă criticul literar Serge Doubrovsky, pornește de la o persoană reală pentru a crea un personaj. Dacă ficțiunea se depărtează de la realitate pentru a crea o alta, ficționalizarea pornește de la realitate pentru a o recrea. Dacă autobiografia este un tip de scriitură cu funcție explicativă prin raportarea la realitate, la viață, așadar (scriitura și viața sunt două lumi distincte, dar contigue) autoficțiunea îmbină realul și scriitura. Ideea de bază a autoficțiunii este că îmi trăiesc scriitura, spre deosebire de cea a autobiografiei care susține că îmi scriu viața trăită.

Sub alt aspect, între autoficțiune și autobiografie se mai poate face o diferență, de natură cronologică. Dacă autobiografia este o narațiune de la origini până în momentul scriiturii, în general în ordine cronologică, autoficțiunea nu respectă linearitatea, lucru produs de intensitatea narativă. Astfel, timpul autoficțiunii nu va fi tributار celui real, așa cum se întâmplă în autobiografie, pentru că nu derularea vieții e importantă, ci derularea textului literar. Cu alte cuvinte, autoficțiunea începe acolo unde se termină autobiografia, în prezentul scriiturii, pentru că dimensiunii retrospective a autobiografiei i se substituie o dimensiune constitutivă de genul : trăiesc ceea ce povestesc, acum și aici, în acest spațiu. Dacă autobiograful are viața în spatele său, ca origine și substanță a operei sale, pentru scriitorul de autoficțiune memoria nu are un rol fundamental, ci doar o importanță relativă. Biografia este bazată pe pacturi care se stabilesc între text și cititor prin referire la realitatea extratextuală, în timp ce autoficțiunea se raportează la efecte și convenții care merg din planul textului către autor, evitându-se astfel, realitatea.

Punctul de plecare în prezentarea discursului autobiografic din operele istratiene îl constituie scrisoarea autobiografică scrisă de Panait Istrati lui Romain Rolland la 23 martie 1923, având un rol deosebit de important în reconstituirea biografiei autorului brăilean. Istoricul acestei scrisori autobiografice este următorul : pentru a scrie prefața la *Chira Chiralina*, Romain Rolland îi ceruse în data de 19 martie 1923, să-i dea data nașterii și câteva indicații biografice sumare. Panait Istrati se conformează, precizându-i :

„Îmi ceri date și indicații despre viața mea. Zilele acestea, m-am gândit la ele și le-am așternut pe hârtie (...) numai pentru dumneata (fără de care aș

fi rămas vagabondul de până mai ieri), din dorința ca să mă cunoști cât mai bine, neinteresându-mă curiozitatea seacă a publicului.”¹⁰

Cu acest prilej, Istrati îi comunică și situația în care se află : „Trăiesc cele mai tulburi zile din viața mea : necazuri bănești, nevoi vitale din ce în ce mai puternice, hărțuit la maximum de subiectele ce-și cer dreptul la viață și pe care trebuie să le alung. Apoi, căderi totale în apatie, care mă înspăimântă”¹¹. Sunt prezentați anii de dinaintea consacării sale ca scriitor, ani de singurătate dramatică, de mizerie paralizantă și de îndoială în forțele proprii și perspectiva zilei de mâine.

Scrisoarea din 23 martie 1923 este o spovedanie de la om la om, la cea mai înaltă tensiune sufletească. Nu o dată, Istrati se oprește din scris, sufocat de suferința și nerealizările atâtor ani de vagabondaj. Multe din întâmplările evocate vor apare mai târziu în unele din cărțile sale. Istrati începe această scrisoare precizând data și locul nașterii, după care menționează numele părinților săi și prezentarea bunicilor din partea mamei care locuiau la Baldovinești. Tot în această scrisoare ni se aduce la cunoștință intenția autorului de a scrie despre o viață în galop sau despre povestea în galop a unei vieți : „Nu știu ce-mi va ieși de sub condei obligându-mă astă-seară să trec în revistă cei șapte lustrii ai vieții mele, mai ales că nu e vorba de visuri, ci de o realitate dură. Am să vă spun, în orice caz, în galop, tot ceea ce o să-mi pară esențial...”¹² În autobiografia trimisă lui Romain Rolland putem constata cu ușurință că rememorarea este telegrafică, sau așa cum a observat și Mircea Iorgulescu „în stil de proces-verbal”¹³. Din această autobiografie, care este mai degrabă o înșiruire documentară, și care, în loc să ne ajute să-l descoperim pe Istrati, mai mult îl ascunde, nu numai omul lipsește dar și viața.

Despre intențiile autorului cu paginile autobiografice putem citi în *Prefața la Viața lui Adrian Zograffi sau mărturisirile unui scriitor din vremea noastră* :

„Năzuiesc să înfățișez contemporanilor mei o vastă frescă realistă, prea puțin ilustrată cu acel soi de documentație care e la îndemâna oricui și nu dovedește nimic, ci biziindu-mă mai mult pe elementul autobiografic, pe FAPTUL TRĂIT, cunoscut de toți și care nu poate fi contestat autorului, deci nici eroului său.”¹⁴

---

¹⁰ Scrisoare către Romain Rolland: Nisa, 22 martie 1923. Cf. Cahiers Panait Istrati. Correspondance intégrale Panait Istrati – Romain Rolland (1919-1935), édition établie et adnotée par Alexandre Talex, n° spécial 2-3-4, Fondation Panait Istrati, Valence, 1987, pp. 135-136.

¹¹ Scrisoare datată : Nisa, 22 martie 1923, Cf. Cahiers Panait Istrati, op. cit., p.136.

¹² Idem, p. 136.

¹³ Mircea Iorgulescu, Celălalt Istrati, Iași, Polirom, 2004, p. 57.

¹⁴ idem, p. 13.

De-o frumusețe antologică în evocare, cu o luciditate și profunzime de gândire în analiza drumului său în literatură, vizionar în ce privește rolul artelor și artiștilor cinstiți, această prefață ajută cititorul să-și întregească imaginea acestui scriitor cinstit și de geniu, care a fost Panait Istrati. Venind din partea unui scriitor atât de puțin reflexiv, supus necondiționat exploziilor spontaneității, această prefață constituie o surpriză prin acuitatea adevărilor revelate în legătură cu propria evoluție literară. Istrati își judecă drumul creației cu o sinceritate necruțătoare, deși amară, fără vreo urmă de cochetărie sau de cedare în fața vreunei iluzii, astfel încât cuvântul introductiv capătă accentele grave, tulburătoare ale unei spovedanii.

Alexandru Oprea¹⁵ însă se întreabă dacă mistica faptului trăit, ambiția de a reconstitui cu conștiinciozitate de cronicar, elementul autobiografic, nu certifică oare subaprecierea unora dintre drepturile suverane ale povestitorului-poet? Se știe, afirmă Oprea, că o operă de artă poate fi o confesiune, dar o confesiune nu constituie prin ea însăși o operă de artă. În ceea ce privește însă elementul autobiografic, acesta poate servi doar ca impuls, ca factor de incitare a acelei febre scriitoricești, provocând dezlănțuirea fanteziei.

Când vorbim despre discursul autobiografic istratian, ne referim mai mult la volumul intitulat *Trecut și Viitor*, apărut în vara anului 1925 la editura Renașterea, reprezentând cartea de debut a lui Istrati în literatura română. Este vorba despre o carte eveniment, primită și privită ca atare în epocă, tradusă repede în mai multe limbi, ce și-a făcut curând cunoscut autorul în toată Europa. Autorul se înfățișează cititorilor din România, așa cum mărturisea și el, cu un volum de „*pagini autobiografice în loc de pagini pur literare*”¹⁶. *Trecut și Viitor* poate fi considerat, în viziunea lui Mircea Iorgulescu, „un volum de confesiuni, nu de literatură propriu-zisă. De confesiuni și, mai ales, de profesiuni de credință”¹⁷, cum numea însuși Istrati textele publicate în acest volum.

În articolul său, Mircea Iorgulescu a subliniat faptul că la Panait Istrati confesiunile și profesiunile de credință nu se află în afara sau la periferia operei literare. Altfel spus, nu alcătuiesc un capitol aparte, secundar, de interes minor și cu valoare mai mult documentară. Constituie, în realitate, creație și au aceeași importanță ca și povestirile și romanele. Am putea spune că toată literatura lui Istrati este, în fond, o confesiune și o profesiune de credință. Apariția

---

¹⁵ Al. Oprea, Panait Istrati. Dosar al vieții și al operei, Editura Minerva, București, 1976, p.300.

¹⁶ Panait Istrati, *Trecut și Viitor în Viața lui Adrian Zograffi*, Editura Minerva, București, 1983, p. 415.

¹⁷ Mircea Iorgulescu, Panait Istrati - Învins și Învingător, în *România literară XVII*, nr. 16, 19 aprilie 1984, p.7.

acestui volum a fost necesară, deoarece el prezintă un scriitor, a cărui viață era adesea tot atât de pasionantă ca și opera lui. Scriitorul este prezentat „mulțimii de jos, omului slab în lupta eternă cu semenul său născut lup, care se zbate în ghearele acestei vieți și care caută scăpare”. Concluzia profesiunilor sale de credință a fost trasă de autorul însuși, afirmând următoarele : „, această societate, artistul trebuie s-o combată și să conlucreze la dărâmarea ei. Fie-mi îngăduit să mă enumăr și eu printre luptătorii pentru dreptate. Și deschizându-mi inima, celor cu inimă, să-i las să vadă ce simt”¹⁸.

Criticul Șerban Cioculescu a fost cel care a subliniat faptul că „identitatea morală a lui Panait Istrati trebuie căutată în volumul *Trecut și viitor* (...). De la primele pagini, scriitorul își dezvăluie firea de revoltat și hotărârea să se numere printre luptătorii pentru dreptate, ca să contribuie la dărâmarea unei societăți inicve(...) Om din popor, Istrati se adresează poporului (...) a cunoscut în adâncime infernul uman și s-a zbatut cât a trăit să aducă lumii o notă nouă de omenie. Autorul lui *Moș Anghel* a desferecat simțirile tănuite ale celor umiliți și ofensați, în numele cărora a scris, năzuind să contribuie la edificarea unei lumi mai bune.(...)”¹⁹.

A fost, poate, o întâmplare că întâia carte scrisă de Panait Istrati în românește este una de confesiuni : dar o întâmplare fericită. Scriitorul devenit celebru intră în literatura țării sale spovedindu-se. Scriitorul pătrunde în casa sfântă a limbii materne fără orgoliu și fără umilință, având mai degrabă conștiința gravă că trăiește un moment sacru : „După treizeci de ani de credință neclintită într-o idee și de dureri îngrămădite, iată-mă gata să-mi spun cuvântul. Viața mi-a îngăduit, în sfârșit, să mi-l spun. I-am smuls vieții această îngăduință. I-am smuls-o cu prețul unor jertfe pe care numai eu singur le cunosc”²⁰. Această îngăduință îl obligă la o maximă sinceritate, față de lume și față cu sine însuși.

În textele din volumul *Trecut și Viitor*, autorul își evocă începuturile, familia, peregrinările, întâlnirile care i-au marcat existența; face de asemenea precizări în legătură cu universul povestirilor sale; răspunde atacurilor venite fie din partea prietenilor vechi, fie din partea dușmanilor. Ceea ce surprinde însă în aceste pagini autobiografice este, după părerea lui Mircea Iorgulescu, absența delimitării între prezent și trecut. Se contrazice astfel în chip flagrant o regulă generală a scrierilor de această factură. Analizând acest gen, Jean Starobinski a constatat

---

¹⁸Panait Istrati, *Trecut și Viitor* în *Viața lui Adrian Zograffi*, Editura Minerva, București, 1983, p. 417.

¹⁹Șerban Cioculescu, *România literară*, 14 august 1973.

²⁰Panait Istrati, *Trecut și Viitor* în *Viața lui Adrian Zograffi*, Editura Minerva, București, 1983, p. 417.

că nu există motiv suficient pentru a se scrie o autobiografie dacă n-a intervenit în existența de până atunci a autorului o modificare, o transformare radicală, reprezentată printr-o conversiune, prin intrarea într-o nouă viață.

În confesiunile lui Istrati nu există două euri, unul actual și unul revolut, separate de un eveniment decisiv. Naratorul, în consecință, nu se explică, nu se justifică, nu se interpretează și, fapt absolut remarcabil, nu se povestește. El face altceva : se exprimă, își spune cuvântul. Autobiografia este un pretext și rămâne o convenție, căci paginile acestea, deși intitulate autobiografice, configurează mai mult o viziune asupra lumii decât un personaj. Eroul confesiunilor lui Istrati, de acum și de mai târziu, este omul care scrie, nu omul care trăiește; sau, mai exact, omul pentru care a trăi înseamnă a scrie. Cel care se „spovedește” este scriitorul Panait Istrati. Omul e învins de creator, autoportretul face loc profesiei de credință.

Putem vorbi aici despre o asumare dramatică a condiției de scriitor. Biografia este sacrificată în favoarea literaturii. Planul existențial devine secundar, sau mai bine zis, este absorbit în creație. Este motivul pentru care, există în toate confesiunile lui Istrati un fel de exclusivism al conștiinței literare, frenetic și autoritar în primul rând cu sine.

Un rol important în discursul autobiografic istratian joacă și volumul *Evadările mele*, care cuprinde povestirile autobiografice: *Crâșma lui Chir Leonida (La stăpân)*, *Căpitanul Mavromati*, *Spre Franța – Direttissimo*. Aceste povestiri lasă să se degaje, în chip vădit, o impresie de viață trăită, de mărturie, amestecând povestirea cu date autentificate ale realității. Cât despre volumul *Evadările mele*, acesta e investit cu toate prerogativele unei autobiografii. La întrebarea dacă putem să acordăm acestor scrieri regimul strict al unor documente, răspunsul va fi : nu ! Aceasta este capcana în care au căzut unii cercetători care, vrând să reconstituie biografia lui Istrati, au copiat cele narate de povestitor. Oricât de mult însă o povestire s-ar inspira din faptele reale, autobiografice, ea se va supune întotdeauna nu adevărului documentar-istoric, ci aceluia sufletesc.

Se cunoaște diferența care există între actul rememorării și cel al amintirii. A-ți aminti nu este în niciun fel identic cu a rememora. Poți foarte bine să-ți rememorezi un eveniment de la început până la sfârșit, fără ca, în chip obligatoriu, să-ți amintești. Este ceea ce se-ntâmplă și cu povestirile lui Istrati care revendică legile amintirii, nu ale memoriei afective. Privind prin vitraliile amintirii ceea ce s-a petrecut aievea, naratorul se înflăcărează, uită unele detalii, amplifică altele, ba chiar le și modifică, astfel încât rare sunt amintirile sale care să coincidă în

toate detaliile. Am putea compara, de exemplu, evocarea uceniciei în ale crâșmăritului la locanda lui chir Leonida, așa cum o găsim în volumul *Evadările mele* și cum este relatată în scrisoarea trimisă lui Romain Rolland, la 20 august 1919. Mărturisirea epistolară nu pomenește de căpitanul Mavromati, în schimb descrie eșecul tentativelor de a fugi de la stăpân ale băiatului de-atunci, fapt care l-ar fi împins la o încercare de a se spânzura. Aspect pe care nu-l vom găsi menționate nici în povestirea autobiografică nici în numeroasele confesiuni ale autorului. Se pune întrebarea : unde a fost spus adevărul exact ?

Trebuie subliniat faptul că în volumul *Evadările mele* avem de-a face nu cu o simplă reconstituire autobiografică, ci cu niște povestiri, care respectă, vrând-nevrând, regulile acestui gen. Atenția cititorilor este atras de faptul că Panait Istrati, începând prin a fi un cronicar conștiincios al propriei vieți, pe parcurs uită de această dorință, ajungând, până la urmă, să fie atras și acaparat de taina ce-o ascunde căpitanul Mavromati și pe care o dezvăluie, apelând la formulele clasice, ale naratorului popular supuse unui întreg ceremonial.

Despre povestirile intitulate *La stăpân* și *Căpitanul Mavromati* am putea spune că sunt pagini autobiografice la înălțimea amintirilor lui Ion Creangă. Pe parcursul acestor povestiri scriitorul își aduce aminte de una dintre cele mai importante perioade din viața lui, și anume aceea când s-a hotărât ca în loc de școală să intre la stăpân :

„Pe o zi tristă de octombrie, îndată după plecarea mamei la lucru, ieșeam și eu. Făceam primii mei pași spre muncă, spre luptă, după o copilărie pe care aș putea s-o numesc răsfățată și eram conștient că anii zburdălniciei fără de griji au luat sfârșit, că sosise momentul de a veni în ajutorul truditei mele mame. Gândul de a-i ușura sarcina, de a-mi câștiga singur hrana și îmbrăcămintea, precum și o mică sumă de bani, pe care să i-o pun în poală – gândul acesta îl nutream de mai bine de un an. (...) Și neștiutor de câtă durere se ascundea într-un piept de băiat de prăvălie, încins cu pestelcă bătoasă, călcam mândru pe calea Călărașilor, mândru de bucuria pe care aveam să i-o fac mamei, spunându-i că m-am tocmit.”²¹

La sfârșitul povestirii intitulate *Căpitanul Mavromati*, furat de condei, autorul parcă uită scopul său principal și anume acela de a prezenta viața lui la stăpân, concentrând tot interesul însemnărilor în jurul tainei ce o ascunde căpitanul Mavromati.

---

²¹ Panait Istrati, *La stăpân* vol. Chira Chiralina și alte povestiri, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957, p. 311.

Printre paginile autobiografice se numără câteva, precum *Nemurire, Spre Franța – Direttissimo, Bakîr, sau Între un prieten și o tutungerie*, în care cititorul se poate întâlni cu acel Istrati, care rătăcind prin lumea de un pitoresc funambulesc a vagabonzilor, relatează până în cele mai mici detalii călătoriile lui în diferite locuri cât și ceea ce a văzut sau a auzit, interzicându-și, cel puțin formal, imixtiunile fanteziei literare. Dacă în *Nemurire* ne atrage atenția vagabondajul scriitorului prin Pireu și Atena, în povestirea intitulată *Spre Franța – Direttissimo*, numită de către Istrati un film al vieții sale, autorul ne povestește una din încercările sale frumoase dar nenorocoase, de a ajunge în Franța. Din scenariul peregrinărilor în Orientul Apropiat, putem reține aventura „napolitană” de care se va ocupa scriitorul în *Direttissimo*:

„Mă urc fără bilet într-un vapor al Mesageriilor Maritime (Seghalin sau Shegalin), pentru a merge în Marsilia, dar sunt descoperit, acoperit de rușine în fața a 400 de emigranți și azvârlit la Neapole. O lună de mizerie neagră, când dorm pe-afară și mănânc salată timp de șase zile, dar văd muzee...”²²

Prin această povestire, Istrati a realizat unul din numeroasele sale autoportreturi, și anume acela al vagabondului sărac, visător și singuratic, părăsit de lume și cuprins de spaima singurătății:

„Iată-mă acum în stradă, singur, fără prieten, fără mentorul meu, eu, omul de treabă din Brăila aruncat în lume, eu, omul de treabă care știe că-l așteaptă zile negre, adolescent crăpând de viață și mulțumit că se află la Neapole, de vreme ce n-a avut cum să ajungă la Marsilia.”²³

„(...) Știu că sunt un om pierdut și că pentru mine nu se află nici Dumnezeu, nici ființă omenească. Singur pe lume, mai năpăstuit decât un câine vagabond, un biet om care n-are altceva de făcut decât să se întindă în mijlocul drumului plin de trecători și să-și dea sufletul acolo!”²⁴

Cu povestirile intitulate *Bakîr și Între un prieten și o tutungerie*, avem de-a face cu scopul premeditat al lui Istrati, și anume acela de a reînvia momente reale din filmul biografiei sale. Amândouă încep cu datări exacte, în prima scriitorul ne vorbește despre una dintre perioadele cele mai grele din viața sa, primăvara anului 1909, petrecută la Cairo, iar în a doua ne întoarcem în trecut, la anul 1906, când are loc prima călătorie a lui Istrati în Egipt, împreună cu prietenul său, Mihail.

---

²² Panait Istrati, *Spre Franța - Direttissimo* în vol. Chira Chiralina și alte povestiri, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957, p. 363.

²³ Panait Istrati, vol. cit., p. 369.

²⁴ idem p. 375.

Ar fi o greșeală din partea noastră dacă am vorbi despre literatura lui Panait Istrati drept numai biografică. Așa cum am menționat mai sus, biograficul e întrețesut cu fictivul, cu povești nenumărate a căror localizare și datare nu poate fi pusă în relație imediată cu ceea ce autorul a trăit el însuși. Deși întâmplările din opera intitulată *Chira Chiralina* sunt de pe la mijlocul secolului XIX, iar cele din seria *Haiducilor*, încă și mai vechi, totuși urmele unor trăiri ale autorului, măcar în linii generale, tot există și în aceste povestiri. Fără să fi trăit ca fapte tot ce a scris, se poate afirma că Istrati și-a clădit lumea istorisilor lui din materii în care experiențele proprii joacă un rol primordial.

În ceea ce privește relația dintre literar și trăit, în cazul discursului autobiografic istratian, putem deci constata că cel de-al doilea termen capătă mult mai multă importanță. Prin numeroasele sale pagini autobiografice autorul vroia să prezinte cititorilor celor două literaturi, cea română și cea franceză, diferitele ipostaze ale eului istratian, motiv pentru care și-a consacrat propria viață în favoarea literaturii. Din acest punct de vedere, considerăm că afirmația criticului Mircea Iorgulescu, conform căreia biografia acestui scriitor brăilean i-ar fi fost absorbită de literatură, se adeverește a fi corectă. Din dorința arzătoare a lui Istrati, de a scrie despre faptul trăit, și de a corespunde în tot ceea ce scrie cerințelor literaturii, rezultă o luptă continuă dintre omul Istrati și scriitorul Istrati. În paginile sale autobiografice a încercat de cele mai multe ori să ne povestească, în modul cel mai amănunțit posibil, elementele vieții trăite, fapt din care rezultă într-un fel și importanța faptului trăit. Scriindu-și discursul autobiografic, fără să-și dea seama Istrati a oferit biografiei sale un adevărat adversar, deoarece în momentul în care și-a transferat existența în operele sale, exista riscul ca faptul povestirii să capete mai multă importanță decât faptul trăit. În ceea ce privește biografia acestui scriitor putem afirma că aceasta nu este scrisă de cărțile sale, ci în întregime de destinul său de scriitor român în confruntarea cu universalitatea, cu Occidentul, o confruntare directă, fizică, reală, nu una indirectă, ideală sau idealistă. Vagabondul de geniu, pelerinul inimii, cavalerul rătăcitor modern, autodidactul pribeag prin 12 țări ale lumii, dar omul cu reale înzestări pentru povestire, a intuit rolul autobiografic, din care a făcut o axă fundamentală a viziunii artistice.

Bibliografie :

I. Bibliografia operei

Istrati, Panait - *Chira Chiralina și alte povestiri*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1957.

Istrati, Panait - *Viața lui Adrian Zografi*, Editura Minerva, București, 1983.

Istrati, Panait - *Opere alese VII. Evadările mele. Pescuitorul de bureți*, Editura Minerva, București, 1983.

Istrati, Panait – *Trecut și viitor. Pagini autobiografice*, Editura Renașterea, București, 1925.

Istrati, Panait – *Cum am devenit scriitor*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1981.

Istrati, Panait - *Amintiri, Evocări, Confesiuni*, București, Editura Minerva, 1985.

Cahiers Panait Istrati. Correspondance intégrale Panait Istrati – Romain Rolland (1919-1935), édition établie et adnotée par Alexandre Talex, n° spécial 2-3-4, Fondation Panait Istrati, Valence, 1987.

II. Bibliografia critică

Doinaș, Ștefan Augustin - *Măștile adevărului poetic*, Editura Cartea Românească, București, 1993.

Lejeune, Philippe - *L'Autobiographie en France*, Collin, Paris, 1979.

Lejeune, Philippe - *Pactul autobiografic*, Editura Univers, București, 2000.

Nicorovici, Vasile - *Autentismul*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1984.

Oprea, Al.- *Panait Istrati. Dosar al vieții și al operei*, Editura Minerva, București, 1976

May, George - *L'autobiographie*, PUF, Paris, 1979.

Maingueneau, Dominique - *Le discours littéraire. Paratopie et scène d'énonciation*, Armand Collin, Paris, 2004.

Starobinski, Jean - *Relația critică*, Editura Univers, București, 1976.

III. Reviste

România literară XVII, nr. 16, 19 aprilie 1984.

România literară, 14 august 1973

Europe, 15 decembrie 1928.